

Regionalny Program Operacyjny
Województwa Zachodniopomorskiego
na lata 2014-2020

Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Polska Zielona Sieć

Szczecin - Kraków 2014

Stettiner Haff - fot. Peter Samow

Celem stanowiska jest zapewnienie pełniejszej realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w Regionalnym Programie Operacyjnym na lata 2014-2020. Stanowisko wypracowane zostało w oparciu o rekomendacje wypracowane podczas warsztatów dotyczących włączenia pozarządowych organizacji ekologicznych w proces programowania funduszy UE na poziomie regionalnym. Przy opracowaniu stanowiska wykorzystano również wyniki analizy dotyczącej Regionalnego Programu Operacyjnego na lata 2007-2013 w aspekcie zrównoważonego rozwoju oraz zawarte w analizie rekomendacje na kolejny okres. Adresatem stanowiska jest odpowiedzialny za przygotowanie RPO Urząd Marszałkowski oraz inni partnerzy zaangażowani w proces programowania - ma ono posłużyć jako punkt wyjściowy do debaty dotyczącej wykorzystania RPO w latach 2014-2020 dla rzeczywistej realizacji zrównoważonego rozwoju regionu.

Koordynowany przez Związek Stowarzyszeń Polska Zielona Sieć proces włączania organizacji ekologicznych w programowanie RPO jest realizowany we wszystkich 16 województwach w ramach projektu „Fundusze Europejskie dla zrównoważonego rozwoju - partycypacja społeczna w programowaniu przyszłego okresu budżetowego po 2013” przy wsparciu Szwajcarii ze środków szwajcarskiego programu współpracy z nowymi krajami członkowskimi Unii Europejskiej.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2014-2020

Stanowisko Pozarządowych Organizacji Ekologicznych

Organizacje pozarządowe, mając na uwadze trwające prace nad opracowaniem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2014-2020 (RPO WZP), wyrażają swoje stanowisko na temat warunków ramowych, jakie powinny zostać stworzone dla wdrażania środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego w nowej perspektywie finansowej. Spełnienie warunków wskazanych w niniejszym stanowisku zagwarantuje efektywne wykorzystanie funduszy UE na rzecz zrównoważonego rozwoju województwa, powodując, że przedsięwzięcia wspierane w RPO będą wychodzić naprzeciw globalnym, regionalnym i lokalnym wyzwaniom środowiskowym, poprawiając jakość i stan środowiska naturalnego regionu, a tym samym jakość życia społeczeństwa. Wdrożenie opracowanych przez nas rekomendacji przyczyni się również do wzrostu transparentności i efektywności wydatkowania środków publicznych, w tym także w wymiarze środowiskowym.

Formułując nasze stanowisko bierzemy pod uwagę aktualne potrzeby i wyzwania związane z efektywnym korzystaniem z zasobów naturalnych, przeciwdziałaniem utracie różnorodności biologicznej i zmianom klimatu oraz adaptacją do tych zmian. Opiaramy się na analizach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2007-2013 w kluczowych środowiskowo obszarach, alokacji środków i sposobu wdrażania tego Programu, w tym w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju.

Stanowisko nasze ma za założenia charakter postulatów dotyczących istotnych środowiskowo kwestii, które naszym zdaniem powinny znaleźć swoje odzwierciedlenie zarówno w zapisach RPO WZP, jak i w przygotowywanym w dalszej kolejności Szczegółowym Opisie Priorytetów, czy też w kryteriach wyboru projektów. W tym kontekście organizacje pozarządowe stwierdzają jak poniżej.

1. Rekomendacje horyzontalne

Niniejsze stanowisko odnosi się do projektu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Zachodniopomorskiego 2014-2020 (RPO WZP 2014-2020) udostępnionego w ramach konsultacji społecznych między 15. października 2013 r., a 31. października 2013 r. Konsultacje prowadzone były przez Zarząd Województwa Zachodniopomorskiego.

Zgodnie z wymogami UE zachodniopomorskie RPO zobowiązuje wszystkich potencjalnych beneficjentów do realizacji zasad horyzontalnych, w tym zasady zrównoważonego rozwoju. Jednostka Wdrażająca będzie w stosunku do każdego z wnioskodawców brała pod uwagę następujące czynniki:

- przynajmniej neutralny wpływ projektu na realizację zasady zrównoważonego rozwoju,
- wprowadzenie kryteriów oceny promujących projekty zgodne z zasadami zrównoważonego rozwoju,
- wymóg stosowania zasady „zanieczyszczający płaci” i „użytkownik płaci” we wszystkich rodzajach wspieranych projektów.

Dodatkowo osie priorytetowe nr 3. *Wsparcie Gospodarki Niskoemisyjnej* i 4. *Dostosowanie do Zmian Klimatu* w całości mają realizować zasadę zrównoważonego rozwoju poprzez zmniejszanie emisyjności gospodarki i transportu publicznego, zwiększanie świadomości mieszkańców w tym zakresie, a także przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu. Osie priorytetowe 5 i 6 w dużej części także nakierowane są na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju poprzez działania prośrodowiskowe oraz wsparcie infrastruktury niskoemisyjnego transportu.

Polityka horyzontalna ochrony środowiska w zachodniopomorskim RPO od strony deklaratywnej jest sformułowana bez zarzutu. Trudno obecnie ocenić na ile realnie jest szansa na wymierną weryfikację osiągniętych rezultatów środowiskowych, ponieważ nie jest znane Uszczegółowienie RPO, gdzie znajdują się wskaźniki produktów i rezultatów poszczególnych działań. Ich brak lub niewłaściwe sformułowanie było największą słabością zachodniopomorskiego RPO w latach 2007-2013. Wskaźniki realizacji celu sformułowano tak, że żaden z nich nie mógł być miarą dla realizacji zasady zrównoważonego rozwoju w jakimkolwiek z obszarów. W Działaniu 4.4. *Ochrona powietrza* określono wyłącznie produkty, ale żadnego rezultatu. Trudno powiedzieć na jakiej podstawie dokonywano oceny projektów. W Poddziałaniu 4.5.1 *Promowanie bioróżnorodności i ochrona przyrody* (w tym NATURA 2000), w ogóle nie ustalono produktów ani rezultatów. Ustalono wyłącznie produkty i rezultaty ogólnie dla Działania 4.5. i dotyczyły one wyłącznie zapobiegania zagrożeniom. Trudno powiedzieć jak w tej sytuacji punktowane były projekty, niewątpliwie sytuacja ta dyskryminowała autorów projektów związanych bezpośrednio z ochroną środowiska. Bardzo ważne jest więc, aby każda kategoria interwencji w ramach RPO 2014-2020 miała jasno sprecyzowane, odpowiadające danej dziedzinie wskaźniki produktu i rezultatu.

W nowej perspektywie 2014 – 2020 województwo zachodniopomorskie otrzyma ponad 1,6 mld euro z unijnej puli (środki EFRR, i EFS). Władze województwa już na obecnym etapie zaznaczają, że na 12 osi priorytetowych, bezwzględnie pierwszorzędne miejsce zajmie gospodarka. Na jej rozwój, innowacyjność i wdrożenie nowych technologii zarezerwowano prawie 22 proc. całej alokacji. Na podobnym poziomie – 18,19 proc. - zaplanowano alokację dla osi priorytetowej *Zrównoważony Transport*.

W części deklaratywnej RPO opisującej grupy potrzeb dotyczących priorytetu *Rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywnej korzystającej z zasobów*, Federacja Zielonych GAJA wniosła uwagi w trakcie konsultacji społecznych. Zwrócono uwagę, że wiele inwestycji jest opóźnionych już na samym starcie (brak możliwości rozpoczęcia budowy) z powodu nie zrozumienia potrzeb środowiskowych, nieznamomości norm prawnych obowiązujących w tym zakresie, a co za tym idzie niewystarczającego przygotowania inwestycji pod względem zabezpieczenia środowiska naturalnego. Inwestycje takie zostają zablokowane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska. Inwestor musi raz jeszcze podjąć działania na rzecz właściwego formalnego przygotowania inwestycji pod względem środowiskowym, najczęściej po raz drugi ponosi koszty z tym związane, a harmonogram przebiegu inwestycji zostaje obalony. Rozumienie zagadnień środowiskowych, świadomość koniecznych przygotowań oraz wypełnienia procedur formalnych pozwoli na zaoszczędzenie środków, nerwów i stworzenie realistycznych harmonogramów przebiegu inwestycji. Zaproponowane przez nas zmiany w brzmieniu „jakościowy rozwój przedsiębiorczości, prowadzący do powstawania firm zdolnych do zatrudniania pracowników, prowadzenia współpracy międzynarodowej, śledzenia i adaptowania rozwiązań technologicznych, **rozumiejących i potrafiących wdrożyć rozwiązania odpowiadające na współczesne wyzwania środowiskowe**, reagowania na zmiany gospodarcze itp., zostały zaakceptowane przez Urząd Marszałkowski.

2. Efektywność energetyczna i OZE

W zachodniopomorskim RPO III. oś priorytetowa *Wsparcie gospodarki niskoemisyjnej* otrzymała alokację w wysokości 11,84 % i jest to trzecia pozycja pod względem wielkości (po gospodarce i transporcie). Sytuację tę należy ocenić bardzo pozytywnie. Beneficjenci będą mogli starać się o dotację z puli 189 376 416,09 EUR. Jako priorytet postawiono tu wspieranie wytwarzania i dystrybucji energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych. W uzasadnieniu tego priorytetu zauważa się globalny charakter zmian klimatycznych, który w sposób szczególnie wyraźny wymusza koordynację działań w wielu sektorach. Zmniejszenie emisji, w tym przede wszystkim CO₂ jest jednym z głównych zidentyfikowanych kierunków działań hamujących postępowanie zmian klimatycznych. Jednocześnie dla regionu coraz ważniejszą rolę zaczyna odgrywać stabilność dostaw energii. Ma być to osiągnięte poprzez rozwój alternatywnych źródeł energii w oparciu przede wszystkim o biomasę i biogaz, ponieważ tego typu źródła wytwarzają energię niezależnie od warunków atmosferycznych. Duży udział produkcji rolniczej w województwie ma zapewnić stałe dostawy surowców. Oprócz wymienionych źródeł energii wymienia się również energię słoneczną, której pozyskiwanie będzie mogło liczyć na interwencję z RPO. Zakłada się powstanie wielu niewielkich inwestycji. Dzięki dużemu rozproszeniu źródeł OZE oraz wytwarzaniu energii w niedużych jednostkach nie będą konieczne inwestycje w kosztowne linie przesyłowe. System będzie opierał się na istniejącej sieci. Władze województwa zakładają, że dzięki planowanym inwestycjom do końca 2020 r. uda się zapewnić poziom udziału OZE w konsumpcji energii ogółem w skali kraju minimum 15%.

Planowane inwestycje mają być impulsem dla rozwoju sektora biogospodarki w woj. zachodniopomorskim, gdzie sektor ten stanowi regionalną specjalizację województwa. W celu uzyskania stabilności dostaw energii dopuszcza się konstruowanie modeli hybrydowych, łączących energię z różnych źródeł adekwatnie do lokalnych potrzeb. Dotowane będą również instalacje produkujące prąd wyłącznie na własne potrzeby. W omawianym okresie finansowania nie przewiduje się finansowania farm wiatrowych, ponieważ ich gwałtowny rozwój napotkał na problemy z odbiorem energii do sieci oraz problemy środowiskowe.

Projekty będą wybierane na w odniesieniu do następujących efektów:

- zapewnienie stabilności dostaw energii,
- wpływ na rozwój gospodarczy województwa,
- zwiększenie racjonalnego wykorzystania zasobów,
- zastosowanie innowacyjnych technologii,
- zwiększenie zatrudnienia.

Grono beneficjentów zarysowane zostało bardzo szeroko. W zasadzie wykluczone zostały jedynie osoby fizyczne.

Kolejnym priorytetem będzie promowanie efektywności energetycznej i korzystania z odnawialnych źródeł energii w przedsiębiorstwach, a celem zmniejszenie zasobochłonności MŚP.

Działanie to jest odpowiedzią na prognozowany wzrostu zużycia energii elektrycznej w sektorze przemysłowym. Planuje się zoptymalizowane zużycie energii elektrycznej, ciepłej i wody w oparciu o przeprowadzone przemysłowe audyty energetyczne.

Oczekiwanym efektem będzie:

- zmniejszenie zużycia energii przypadającej na jednostkę PKB,
- zmniejszenie wodochłonności przemysłu,
- zmniejszenie emisji, w tym CO₂.

Podejmowane kroki będą wspierały rozwój gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej, a co za tym idzie bardziej innowacyjnej. Władze województwa oczekują, że w wyniku interwencji zmniejszone zostanie zapotrzebowanie na energię elektryczną i ciepłą wytwarzaną w konwencjonalnych źródłach, zostanie zastąpiona energią ze źródeł odnawialnych oraz zmniejszy się ilość zużywanej wody w procesach technologicznych.

Kategoriami wsparcia w tej osi będą również termomodernizacje budynków przemysłowych, handlowych i usługowych, wdrażanie technologii oszczędzających zużycie energii elektrycznej, ciepłej i/lub wody.

W priorytecie inwestycyjnym 4.3. *Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym*, za główny cel postawiono sobie zmniejszenie energochłonności budynków publicznych i mieszkaniowych. Cel ten został wybrany, ponieważ efektywność energetyczna ma zasadnicze znaczenie dla polityki UE. Ponad 40% finalnego zużycia energii (i 36% emisji gazów cieplarnianych) ma miejsce w domach, biurach, sklepach i innych budynkach. Projekty zgłaszane do konkursów będą oceniane według następujących kryteriów:

- efektywność podjętych działań,
- komplementarność z projektami realizowanymi w ramach priorytetu inwestycyjnego 9.2.
- w przypadku budynków użyteczności publicznej takich jak szkoły, szpitale, zakłady opieki zdrowotnej, kluczową w wyborze będzie kwestia tendencji demograficznych.

Wsparcie realizowanych przedsięwzięć będzie musiało uwzględniać wyludnianie się obszarów, a także starzenie się społeczeństwa i zwiększone zapotrzebowanie na łatwo dostępne usługi medyczne. W związku z tym weryfikowane będzie, czy zmniejszenie ilości mieszkańców mogących korzystać z infrastruktury publicznej będzie uwzględniać planowane ograniczenie ilości i pojemności obiektów publicznych.

Kolejny priorytet inwestycyjny - 4.5 odnosi się do promowania strategii niskoemisyjnych dla wszystkich rodzajów terytoriów, w szczególności dla obszarów miejskich, w tym wspierania zrównoważonej, multimodalnej mobilności miejskiej i działań adaptacyjnych, mających oddziaływanie łagodzące na zmiany klimatu. Celem szczegółowym jest zwiększenie obywatelskiej odpowiedzialności ekologicznej oraz świadomości na temat efektywnego użycia energii elektrycznej.

Uzasadnieniem dla tak postawionego celu były wyniki przeprowadzonych badań ewaluacyjnych i analiz w zakresie technologii cechujących się niskim poziomem emisji. Wskazują one na to, że główną barierą we wdrożeniu „zielonych” technologii jest brak wiedzy na temat korzyści ekonomicznych wynikających z zastosowania tego rodzaju rozwiązań. Stąd władzy regionalnej wydało się istotne wspieranie projektów demonstracyjnych, które będą podnosiły świadomość ekologiczną i przyczynią się do kreowania zachowań zasobooszczędnych, przyczyniających się w długofalowej perspektywie do zmniejszenia emisji.

W celu szczegółowym skupiono się na zmniejszeniu poziomu emisji generowanej przez transport. Przede wszystkim na obszarach miejskich planuje się wspieranie infrastruktury transportu miejskiego. Efektem interwencji ma być zwiększenie liczby osób rezygnujących z indywidualnego transportu samochodowego na rzecz transportu publicznego lub rowerowego.

Na wsparcie liczyć będą mogły następujące typy projektów:

- demonstracyjne projekty z zakresu budownictwa pasywnego, którym towarzyszą działania informacyjno-promocyjne,
- działania informacyjno-promocyjne dotyczące np. oszczędności energii, kampanie promujące budownictwo zeroemisyjne,
- budowa, przebudowa obiektów/systemu infrastruktury zintegrowanego systemu transportu publicznego w celu ograniczenia ruchu drogowego w centrach miast np.:
  - a) budowa systemów P&R oraz B&R,
  - b) budowa centrów przesiadkowych,
  - c) wdrożenie inteligentnych systemów transportowych,
  - d) wdrożenie systemu roweru miejskiego,
  - e) budowa zintegrowanego systemu tras rowerowych odciążających ruch drogowy na obszarach funkcjonalnych miast,
- zakup taboru dla transportu miejskiego, jeśli jest uzupełnieniem systemu,
- modernizacja oświetlenia miejskiego w kierunku jego energooszczędności,
- wdrożenie wspólnego biletu.

Planowane projekty będą musiały wynikać z planów gospodarki niskoemisyjnej oraz wykazać efekty środowiskowe. Projekty z zakresu transportu będą musiały również wskazywać na zwiększenie atrakcyjności publicznego transportu zbiorowego.

W priorytecie inwestycyjnym 4.7. *Promowanie wykorzystywania wysokosprawnej kogeneracji ciepła i energii elektrycznej w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe*, celem szczegółowym jest zwiększenie ilości energii elektrycznej wytwarzanej w wysokosprawnej kogeneracji. Ogólnie należy bardzo pozytywnie ocenić wysokość alokacji tej osi priorytetowej, przemyślane rodzaje projektów oraz szeroko sprecyzowane grono potencjalnych beneficjentów. Federacja Zielonych GAJA na etapie konsultacji społecznych nie wniosła uwag do tej osi priorytetowej.

W 4. osi priorytetowej *Dostosowanie do zmian klimatu*, wymieniono następujące priorytety inwestycyjne: 5.2. *Wspieranie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje zagrożeń przy jednoczesnym zwiększeniu odporności na klęski żywiołowe i katastrofy i rozwijaniu systemów zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami*, z celem: zwiększenie zdolności adaptacji do zmian klimatu oraz odporności na klęski żywiołowe na terenie województwa zachodniopomorskiego. W priorytecie tym istotnym działaniem będzie zapobieganie powodziom. Stanowisko organizacji ekologicznych wobec form działania znacząco różni się od stanowiska urzędników odpowiadających za przeprowadzanie inwestycji i współpracujących z nimi meliorantów. W priorytecie tym FZ GAJA wniosła uwagi w procesie konsultacji społecznych. Zwrócono uwagę, że pierwotnie zaproponowane przez Urząd Marszałkowski rozwiązania są niezgodne z „Dyrektywą 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2007 r. ws. oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim” (zwana potocznie Dyrektywą powodziową), która nakazuje zarządzanie ryzykiem powodzi, a nie ochronę przed powodzią. W tym ujęciu każda inwestycja hydrotechniczna powinna być jednym z działań zarządzających.

Retencjonowanie wody negatywnie wpływa na istotną w zachodniopomorskim gospodarkę rybami łososiowymi. Ryby te są elementem gospodarki regionu (turystyka łososiowa promowana przez część gmin oraz gospodarka połowowa). Retencjonowanie wód uniemożliwia rozmnażanie ryb łososiowych, które nie mogą dotrzeć bądź wrócić z tarła. Mając na uwadze tę gałąź gospodarki i jej atrakcyjność dla regionu (tarła ryb łososiowych odbywają się tylko w zachodniopomorskim i pomorskim) należy wspierać przyjazne środowisku sposoby zarządzania zagrożeniem powodzią. Nie ingerują one w biologię ryb, a pozwalają na ochronę dóbr ludzi i zrównoważony rozwój gospodarczy sektora turystycznego oraz połowowego. Uznaliśmy, że uwzględniając zachodzące zjawiska pogodowe w skali regionu należy skupić działania na rozwijaniu działań interdyscyplinarnych (planowanie przestrzenne, systemy ubezpieczeń, edukację, systemy alarmowe, organizację sprawnej ewakuacji, budownictwo hydrotechniczne, oraz przywrócenie naturalnych obszarów retencyjnych zniszczonych przez melioracje, obwałowania i regulację rzek). Z działań technicznych należy skupić działania na zwiększaniu rozstawu istniejących wałów, budowie polderów we wszystkich miejscach, gdzie wały „chronią” obszary nie zabudowane, lub ekstensywnie wykorzystywane np. łąki, budowy suchych zbiorników retencyjnych, ograniczanie powierzchni nieprzepuszczalnych w miastach. Działania ratunkowe powinny skupiać się na szkoleniu służb wodnych (m.in. gry decyzyjne ze wspomaganiami komputerowymi), urzędników odpowiadających za zagospodarowanie przestrzenne obywateli (zachowanie w czasie powodzi, konieczność ubezpieczenia się). Jednocześnie FZ GAJA postulowała, aby wszelkie działania „przeciwpowodziowe” prowadzić w sposób zintegrowany, traktując zlewnię jako integralną całość. Jest to o tyle uzasadniony postulat, że aby faktycznie podejmować skuteczne działania przeciwpowodziowe należy działać w sposób zintegrowany – działania te powinny obejmować m.in. planowanie przestrzenne, systemy ubezpieczeń, edukację, systemy alarmowe, sprawną ewakuację, budownictwo hydrotechniczne oraz przywrócenie naturalnych obszarów retencyjnych zniszczonych przez melioracje, a także obwałowania i regulację rzek. Działania retencyjne są tylko jednym z szeregu czynności, które mogą ochronić przed skutkami powodzi.

Wniesione uwagi zostały częściowo uwzględnione przez Urząd Marszałkowski. Wprowadzono zapisy zgodne z dyrektywą unijną, których wcześniej brakowało. Dodano także nowy cel: „Ochrona obszarów objętych średnim ryzykiem powodziowym, zgodnie z zapisami Linii demarkacyjnej. W ramach celu planuje się realizację kompleksowych inwestycji związanych z oceną ryzyka wystąpienia powodzi i zarządzania tym ryzykiem, zgodnie z mapami średniego ryzyka powodziowego”. Na poziomie regionu, po opracowaniu map średniookresowego ryzyka powodziowego, możliwe będzie realizowanie kompleksowych inwestycji związanych z oceną ryzyka wystąpienia powodzi i zarządzanie tym ryzykiem, jednakże realizacja dużych inwestycji tego typu, z uwagi na wielkość budżetu, możliwa będzie wyłącznie z poziomu krajowego. Realizując inwestycje związane z retencjonowaniem rzek, uwzględnia się ochronę tarła ryb łososiowatych, projektując i budując przepławki.

3. Ochrona różnorodności biologicznej, edukacja ekologiczna

Zagadnienia te zawierają się w zachodniopomorskim RPO w V osi priorytetowej *Rozwój naturalnego środowiska człowieka*, z priorytetami inwestycyjnymi 6.1. *Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych określonych przez państwa członkowskie*, z celem skoncentrowanym na zapobieganiu powstawaniu odpadów, przygotowaniu ich do ponownego użycia oraz intensyfikacji odzysku odpadów, a tym samym ograniczeniu ich ilości deponowanych na składowiskach. Kryteria wyboru projektów obejmują:

- polityki horyzontalne,
- zdolność instytucjonalną,
- wpływ na rozwój gospodarczy województwa,
- zwiększenie racjonalnego wykorzystania zasobów,
- wdrażanie nowych technologii w zakresie gospodarki odpadami,
- zgodność z Planem Gospodarki Odpadami dla woj. zachodniopomorskiego.

Federacja Zielonych GAJA nie wniosła uwag na etapie konsultacji społecznych do tej części RPO.

Kolejnym celem inwestycyjnym w V osi 6.2. *Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie*, jest m.in.:

- wzrost liczby ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków zgodnego z wymogami unijnymi,
- zmniejszenie strat wody w systemie dostarczania wody.

Realizacja celu ma polegać na zmniejszeniu dysproporcji w dostępie do infrastruktury kanalizacyjnej. Oprócz beneficjentów instytucjonalnych z tej części RPO korzystać będą mogły również osoby fizyczne. Federacja Zielonych GAJA nie wniosła uwag na etapie konsultacji społecznych do tej części RPO.

Uwagi zostały wniesione do kolejnego priorytetu inwestycyjnego 6.3. *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*, dla którego określono następujące cele: zwiększenie turystyczno-kulturalnej atrakcyjności regionu oraz zwiększenie jakości świadczonych usług przez kluczowe instytucje kultury. Postulowano, aby ochroną objąć również tradycyjne formy krajobrazu, charakterystyczne dla Pomorza Zachodniego. Stanowią one część dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu. Uwaga ta została jednak odrzucona.

W priorytecie 6.4. *Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program Natura 2000 oraz zieloną infrastrukturę*, wyznaczono trzy cele szczegółowe:

- ochrona siedlisk przed ruchem turystycznym poprzez jego kanalizację w celu zmniejszenia antropopresji na obszary cenne przyrodniczo,
- ochrona zasobu genetycznego ex situ,
- podniesienie jakości kształtowania ładu przestrzennego w zakresie ochrony przyrody.

W tym priorytecie inwestycyjnym FZ GAJA wniosła uwagi w trakcie konsultacji społecznych. Po pierwsze uznano, że uzasadnienie dla wyboru celów tematycznych i priorytetów inwestycyjnych powinno brzmieć następująco: „na szczególne zainteresowanie Programu mogą liczyć inicjatywy czynnej ochrony przyrody, szczególnie zapobiegające spadkowi bioróżnorodności, ochrony i konserwacji cennych ekosystemów, eliminacji gatunków obcych, zabezpieczające miejsca cenne przyrodniczo przed antropopresją. Szczególnym zainteresowaniem Programu cieszyć się będą projekty związane z ochroną gatunków, biotopów i ekosystemów związanych z usługami ekosystemowymi. Konieczne są również działania na rzecz zwiększenia zrozumienia przez obywateli istoty ochrony bioróżnorodności, potrzeby zrównoważonego rozwoju, a co za tym idzie, akceptacji tych wartości. Ma to szczególne znaczenie przy potencjalnym rozszerzaniu obszarów *Natura 2000* w woj. zachodniopomorskim”. Uwaga została uwzględniona.

Jednocześnie zwrócono uwagę, że główny ciężar inwestycji kierowany jest na ochronę przyrody ex situ. Na wsparcie liczyć będą mogły projekty:

- w zakresie tworzenia centrów ochrony różnorodności biologicznej na obszarach miejskich i pozamiejskich w oparciu o gatunki rodzime np. banki genowe, parki miejskie, ogrody botaniczne, ekoparki,
- w zakresie kanalizacji ruchu turystycznego dzięki budowie, rozbudowie infrastruktury turystycznej z zakresu m.in. ścieżek tematycznych, tras rowerowych, tarasów widokowych, przystani jachtowych w celu ochrony siedlisk przed nadmiernym ruchem turystycznym.

Oczywiście działania ochronne ex situ są potrzebne, ale powinny być prowadzone równoległe z ochroną przyrody in situ. Na nic się zdadzą zachowane nasiona roślin, jeśli utracone zostaną siedliska. Stąd eksperci FZ GAJA postulowali, aby wprowadzono dodatkowe cele:

- Cel szczegółowy 4: Czynna ochrona przyrody, zapobieganie spadkowi bioróżnorodności, ochrona i konserwacja cennych ekosystemów,
- Cel szczegółowy 5: Eliminacja gatunków obcych,
- Cel szczegółowy 6: Ochrona gatunków, biotopów i ekosystemów związanych z usługami ekosystemowymi,
- Cel szczegółowy 7: Kampanie podnoszące świadomość istotności środowiska naturalnego wśród obywateli.

W uzasadnieniu podkreślono, że brak wskazanych celów szczegółowych spowoduje brak realizacji celu głównego.

Ad. Cel 4.: W RPO WZP duże nakłady kieruje się na inwestycje progospodarcze. Aby je równoważyć należy inwestować również w ochronę bioróżnorodności, która katalizuje efekty uboczne rozwoju gospodarczego.

Ad. Cel 5: W woj. zachodniopomorskim jednym z ważniejszych problemów środowiskowych jest inwazja gatunków obcych (głównie zwierząt), wypierających gatunki rodzime i zaburzających przez to działania całych ekosystemów. Problem ten wymaga pilnej interwencji.

Ad. cel 6: Odnosi się do bardzo ważnych gatunków, na których opierają się różne gałęzie gospodarki (np. ryby łososiowe) oraz których istnienie warunkuje przetrwanie rodzimego gatunku (pszczoły i inne owady miododajne). Gatunki i ekosystemy w których funkcjonują, przeżywają poważne problemy i wymagają pilnego wsparcia. Pozwoli to na dalszy rozwój wybranych gałęzi przemysłu i turystyki w regionie.

Ad. Cel 7: Konieczne są również działania na rzecz zwiększenia zrozumienia przez obywateli istoty ochrony bioróżnorodności, potrzeby zrównoważonego rozwoju, a co za tym idzie akceptacji tych wartości.

FZ GAJA uznała, że realizacja zgłoszonych postulatów ma szczególne znaczenie przy potencjalnym rozszerzaniu obszarów Natura 2000 w woj. zachodniopomorskim. Niestety argumenty naszych ekspertów nie zostały wzięte pod uwagę, ze wskazaniem, że wsparcie dla zaproponowanych celów szczegółowych jest możliwe na poziomie krajowym. Uzasadnienie to nie jest przekonujące, ponieważ większość kategorii interwencji będzie również finansowana na poziomie krajowym. Pozostaje tylko kwestia linii demarkacyjnej. Pamiętając o powyższym zauważyć jednak należy, że autorzy RPO WPZ dostrzegają wyjątkowe walory województwa: znaczny procent obszaru regionu stanowią rezerваты, torfowiska oraz enklawy przyrodnicze o bezcennym znaczeniu dla środowiska naturalnego. Podkreślone zostało, że ze względu na szczególne walory przyrodnicze w województwie zachodniopomorskim wyznaczono wiele obszarów *Natura 2000*.

4. Gospodarka ściekowa i odpadowa

Omówienie gospodarki ściekowej i odpadowej zawarte zostało w osi 5. RPO WZP - *Rozwój naturalnego środowiska człowieka*. Priorytet inwestycyjny 6.1. *Inwestowanie w sektor gospodarki odpadami celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie* konkretyzuje następujące cele: zapobieganie powstawaniu odpadów, przygotowanie do ponownego ich użycia oraz intensyfikacja odzysku odpadów, a tym samym ograniczenie ilości odpadów deponowanych na składowiskach.

Typ działań jakie mogą liczyć na wsparcie to: kompleksowe inwestycje w zakresie rozwoju systemu gospodarki odpadami komunalnymi, realizowane w regionach gospodarki odpadami komunalnymi, w których nie przewidziano komponentu dotyczącego termicznego przekształcenia odpadów, zapewniające zintegrowane podejście zgodnie z hierarchią sposobu postępowania z odpadami na poziomie wynikającym z zobowiązań akcesyjnych. Federacja Zielonych GAJA nie wniosła uwag do rozwiązań wniesionych do RPO WZP.

W Priorytecie inwestycyjnym 6.2. *Inwestowanie w sektor gospodarki wodnej celem wypełnienia zobowiązań określonych w dorobku prawnym Unii w zakresie środowiska oraz zaspokojenia wykraczających poza te zobowiązania potrzeb inwestycyjnych, określonych przez państwa członkowskie*, RPO WZP stawia dwa cele szczegółowe:

- wzrost liczby ludności korzystającej z systemu oczyszczania ścieków zgodnego z wymogami unijnymi,
- zmniejszenie strat wody w systemie dostarczania wody.

Federacja Zielonych GAJA nie wniosła uwag do zapisów zaproponowanych w RPO WZP w tym dziale.

5. Zrównoważony transport (miejski, kolejowy, rowerowy)

Inwestycje w transport w woj. zachodniopomorskim plasują się pod względem wysokości alokacji na drugim miejscu, w wysokości 18.19%, tj. 291 000 000,00 euro. Priorytetem będzie budowa dróg w następującym ujęciu - cel priorytetowy 7.2. *Zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T, w tym z węzłami multimodalnymi*, z celem szczegółowym opartym na zwiększeniu wewnątrzregionalnej dostępności transportowej. Poprawić się ma spójność sieci transportowej województwa. Kolejny rezultat jaki ma zostać osiągnięty to zmniejszenie presji środowiskowej transportu samochodowego, poprzez eliminację wąskich gardeł systemu transportowego, powodujących zwiększoną kongestię, emisję spalin i hałasu.

Na wsparcie liczyć będą mogły projekty z zakresu:

- budowy dróg regionalnych (wojewódzkich) i lokalnych (gminnych i powiatowych). Budowa nowych dróg będzie miała miejsce wyłącznie na obszarach o zwiększonym (także sezonowo) natężeniu ruchu, w celu odciążenia kluczowych odcinków drogowych. Planowana jest budowa obwodnic, co pozwoli na wyprowadzenia ruchu tranzytowego z centrów miast, a tym samym na poprawę bezpieczeństwa ruchu oraz zmniejszenie uciążliwości środowiskowej transportu (hałas, zanieczyszczenie powietrza, drgania),
- modernizacji odcinków dróg lokalnych w celu utworzenia szlaków alternatywnych (np. tras turystycznych w kierunku brzegu morskiego) przyczynią się do rozładowania sezonowo tworzących się zatorów, co pozwoli zaoszczędzić czas przewozu osób i towarów,
- poprawy bezpieczeństwa na drogach.

Istotny jest także priorytet inwestycyjny 7.3. *Rozwój i usprawnianie przyjaznych środowisku (w tym o obniżonej emisji hałasu) niskoemisyjnych systemów transportu, w tym śródlądowych dróg wodnych i transportu morskiego, portów, połączeń multimodalnych oraz infrastruktury portów lotniczych*, w celu promowania zrównoważonej mobilności regionalnej i lokalnej, z celem szczegółowym skoncentrowanym na zwiększeniu udziału transportu przyjaznego środowisku w transporcie ogółem. Na wsparcie liczyć mogą między innymi:

- małe (znajdujących się poza siecią TEN-T) porty morskie, rzeczne i przystanie, a także infrastruktura szlaków żeglownych, zwiększająca bezpieczeństwo i atrakcyjność tego sektora transportu,
- inwestycje w ogólnodostępną infrastrukturę portową, jak: tory podejściowe, falochrony, nabrzeża, oznakowanie, itp., które zwiększą funkcjonalność tych portów i przystani. Autorzy RPO WZP liczą, że przeniesienie części osób i towarów przewożonych transportem samochodowym na drogi wodne zmniejszy oddziaływanie sektora transportu na środowisko.

W kolejnym priorytecie inwestycyjnym 7.4. *Rozwój i rehabilitacja kompleksowych, wysokiej jakości i interoperacyjnych systemów transportu kolejowego oraz propagowanie działań służących zmniejszeniu hałasu*, dąży się do zwiększenia udziału pasażerskiego transportu kolejowego w transporcie ogółem – co stanowi cel szczegółowy tego priorytetu. Projekty, które mogą liczyć na wsparcie to:

- budowa, przebudowa, modernizacja i rehabilitacja regionalnych linii kolejowych oraz infrastruktury dworcowej,
- modernizacja lub instalacja systemów automatycznego sterowania ruchem kolejowym w celu podniesienia parametrów podróży, w szczególności bezpieczeństwa na styku z innymi środkami transportu,
- zakup i modernizacja taboru kolejowego na potrzeby przewozów regionalnych.

Nowoczesny i komfortowy tabor kolejowy z jednej strony zachęca do rezygnacji z indywidualnych środków transportu, z drugiej jest tańszy w eksploatacji, co zwiększa rentowność przewozów regionalnych. Federacja Zielonych GAJA nie wniosła uwag do tej części RPO WZP.

W ramach inwestycji drogowych należy podkreślić, już na etapie kryteriów oceny projektów, konieczność przestrzegania wymogów ochrony zwierząt, np. ochrony płazów, budowy „przejsć dla zwierząt” w miejscu przecięcia dróg z korytarzem ekologicznym, opracowania systemu wykrywania i monitoringu, w których miejscach system dróg koliduje z siecią korytarzy ekologicznych, wprowadzenia konieczności wykonania wstępnych analiz dotyczących faktycznej potrzeby remontu drogi.

Dodatkowo na terenie woj. zachodniopomorskiego istnieją liczne zadrzewienia przydrożne, często utworzone przez stare drzewa, o dużej wartości przyrodniczej, kulturowej i krajobrazowej. Są siedliskiem wielu gatunków chronionych oraz korytarzami ekologicznymi dla licznych gatunków zwierząt, grzybów, roślin, w tym chronionym prawem krajowym i europejskim, np. pachnicy. Służą one jako zielona infrastruktura dostarczająca licznych usług ekosystemowych. Inwestycje drogowe i inne wykonywane w pasach drogowych (np. światłowody, kanalizacje) są zagrożeniem dla drzew rosnących w pasie drogowym lub w jego pobliżu.

Proponuje się wprowadzenie kryterium strategicznego dodatkowo punktowanego przy ocenie projektu: założenie alei i jej pielęgnacja co najmniej w okresie 10 lat, w przypadku nowobudowanych ciągów komunikacyjnych oraz istniejących dróg, przy których nie występują aleje; kryterium dostępu: opis wpływu inwestycji na zadrzewienia przydrożne. W przypadku inwestycji, w których istnieje konieczność wycinki drzew przydrożnych, należy zaplanować odtwarzanie alei. Inwestycje powinny uwzględniać monitoring i pielęgnację nowych nasadzeń.

6. Adaptacja do zmian klimatu

Sam problem adaptacji do zmian klimatu nie został w zachodniopomorskim RPO wydzielony. Wszystkie zagadnienia z tego zakresu zostały zawarte w Osi 3. *Wsparcie gospodarki niskoemisyjnej* i zostały omówione powyżej.

7. Środki i działania dostępne dla organizacji pozarządowych

Zachodniopomorskie RPO jest otwarte na organizacje pozarządowe. W obecnym rozdaniu nie stwierdzono barier dla wykorzystywania środków przez organizacje. Wręcz przeciwnie. Zmiany dotyczące zarządzania projektem – na każdym etapie - które mają być wprowadzone w nadchodzącym RPO WZP jeszcze bardziej udostępnią go organizacjom. Jediną przeszkodą może być sama sytuacja organizacji - ich możliwości i doświadczenia w zarządzaniu projektami oraz możliwości przeprowadzenia wysokobudżetowej inwestycji.

Podsumowanie:

W nowej perspektywie RPO 2014 – 2020 województwo zachodniopomorskie otrzyma ponad 1,6 mld euro z unijnej puli (środki EFRR, i EFS). Polityka horyzontalna ochrony środowiska w zachodniopomorskim RPO od strony deklaratywnej jest sformułowana bez zarzutu. Trudno obecnie ocenić na ile realnie jest szansa na wymierną weryfikację osiągniętych rezultatów środowiskowych, ponieważ nie jest znane Uszczegółowienie RPO WZP. Osie priorytetowe nr 3. *Wsparcie Gospodarki Niskoemisyjnej* i 4. *Dostosowanie do Zmian Klimatu* w całości mają realizować zasadę zrównoważonego rozwoju, poprzez zmniejszanie emisyjności gospodarki i transportu publicznego, zwiększanie świadomości mieszkańców w tym zakresie, a także przeciwdziałanie negatywnym skutkom zmian klimatu. Osie priorytetowe 5. i 6. w dużej części także nakierowane są na osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju przez działania prośrodowiskowe oraz wsparcie infrastruktury niskoemisyjnego transportu.

W zachodniopomorskim RPO 3. Oś priorytetowa *Wsparcie Gospodarki Niskoemisyjnej* otrzymała alokację w wysokości 11,84% i jest to trzecia pozycja pod względem wielkości (po gospodarce i transporcie). Sytuację tę należy ocenić bardzo pozytywnie. Planuje się rozwój alternatywnych źródeł energii w oparciu przede wszystkim o biomasę i biogaz, ponieważ tego typu źródła wytwarzają energię niezależnie od warunków atmosferycznych.

W 4. Osi priorytetowej *Dostosowanie do Zmian Klimatu*, istotnym działaniem założonym w RPO jest zapobieganie powodziom. Zwrócono uwagę, że pierwotnie zaproponowane przez Urząd Marszałkowski rozwiązania są niezgodne z „Dyrektywą 2007/60/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z 23 października 2007 r. ws. oceny ryzyka powodziowego i zarządzania nim” (zwana potocznie Dyrektywą powodziową), która nakazuje zarządzanie ryzykiem powodzi, a nie ochronę przed powodzią. W tym ujęciu każda inwestycja hydrotechniczna powinna być jednym z działań zarządzających. Uwagi zostały uwzględnione.

Uwagi zostały wniesione do kolejnego priorytetu inwestycyjnego 6.3. *Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego*, z celami: zwiększenie turystyczno-kulturalnej atrakcyjności regionu oraz zwiększenie jakości świadczonych usług przez kluczowe instytucje kultury. Postulowano, aby ochroną objąć również tradycyjne formy krajobrazu charakterystyczne dla Pomorza Zachodniego. Stanowią one część dziedzictwa kulturowego i naturalnego regionu. Uwaga została odrzucona.

W priorytecie 6.4. *Ochrona i przywrócenie różnorodności biologicznej, ochrona i rekultywacja gleby oraz wspieranie usług ekosystemowych, także poprzez program Natura 2000 oraz zieloną infrastrukturę* główny nacisk położono na ochronę środowiska ex situ. Starano się odwieść Instytucję wdrażającą RPO od tej idei, ponieważ ochrona ex situ jest skuteczna tylko wtedy, kiedy równoległe prowadzi się działania In situ.

Lista organizacji popierających stanowisko:

1. Stowarzyszenie Miłośników Czynnego Wypoczynku i Rekreacji "RUSAŁKA", ul. Leśna 1, 74-100 Wełtyń
2. Piotr Jaśkiewicz, Prezes Zarządu, Fundacja Nauka dla Środowiska, ul. Raławickiej 15-17, 75-620 Koszalin
3. Ireneusz Płóciennik, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Forum Chociwelskie, ul. Zwycięzców 1, 73-120 Chociwel
4. Mariusz Michalski, Prezes Zarządu, Fundacja "Miłosierdzie i Wiedza", ul. 9-go Maja 12, 78-401 Szczecinek
5. Bogumiła Bogdziejewicz, Prezes Zarządu, Barwickie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych Razem, ul. Czaplinecka 14, 78-460 Barwice
6. Krystyna Bratkowska, Członkini Prezydium Rady Organizacji Pozarządowych w Szczecinku, ul. 9-go Maja 12/12, 78-400 Szczecinek
7. Robert Cyglicki, Dyrektor ds. Kampanii, Fundacja Greenpeace Polska, ul. Lirowa 13, 02-387 Warszawa
8. Marcin Stoczkiewicz, Członek Zarządu, Fundacja Client Earth, Al. Ujazdowskie 39/4, 00-540 Warszawa
9. Magdalena Dul-Komosińska, Dyrektor Naczelny Zarządu, Fundacja WWF Polska, ul. Wiśniowa 38, 02-520 Warszawa
10. Ewa Romanow-Pękał, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa, ul. Miłosna 1, 82-500 Kwidzyn
11. Katarzyna Ruszała, Prezeska Zarządu, Stowarzyszenie EKOSKOP, ul. Strzelnicza 15/9, 35-103 Rzeszów
12. Jacek Engel, Prezes Zarządu, Fundacja Greenmind, ul. Kaleńska 7/33, 04-367 Warszawa
13. Tomasz Włoszczowski, Prezes Zarządu, Społeczny Instytut Ekologiczny, ul. Raszyńska 32/44, 02-026 Warszawa
14. Zbigniew Szcześniak, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie Tilia, ul. Przysiecka 13, 87-100 Toruń
15. Piotr Znaniński, Prezes Zarządu, Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-group”, ul. Ciepła 19a, 15-472 Białystok
16. Krzysztof Smolnicki, Prezes Zarządu, Fundacja Ekorozwoju FER, ul. Białokórnicza 26, 50-132 Wrocław
17. Krzysztof Gorczyca, Prezes Zarządu, Towarzystwo dla Natury i Człowieka, ul. Głęboka 8a, 20-612 Lublin
18. Jakub Szumin, Prezes Zarządu, Federacja Zielonych Gaja, ul. 5 Lipca 45, 70-374 Szczecin
19. Karolina Baranowska, Wiceprezeska Zarządu, Stowarzyszenie Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła”, ul. Zielona 27, 90-602 Łódź
20. Joanna Furmaga, Prezeska Zarządu, Związek Stowarzyszeń 'Polska Zielona Sieć', ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków

Szczecin-Kraków, marzec 2014

Opracowanie: Jakub Szumin

Korekta i redakcja: Anna Krawczyk

Copyright © Polska Zielona Sieć 2014

Cytowanie oraz wykorzystanie danych empirycznych jest dozwolone za podaniem źródła.

Niniejsza publikacja została wydana na papierze ekologicznym Cyclus Print, wyprodukowanym w 100% z makulatury, bez użycia chloru ani innych szkodliwych chemikaliów wybielających, z dbałością o niskie zużycie wody.

skład i druk: Wydawnictwo MIP Proxima Corp, Kraków, czerwiec 2014

Nakład: 50 egz.

Związek Stowarzyszeń **Polska Zielona Sieć**

jest ogólnopolską organizacją pożytku publicznego
zrzeszającą organizacje ekologiczne działające w największych miastach Polski.

Naszym celem jest rozwój w zgodzie z naturą.
Budujemy obywatelskie poparcie dla zrównoważonego rozwoju.

Tworzymy mechanizmy społecznej kontroli wydatkowania publicznych funduszy.
Monitorujemy wydatkowanie funduszy europejskich pod kątem oddziaływania na środowisko i rozwój poszczególnych sektorów gospodarki - transportu, energetyki, gospodarki odpadami, gospodarki wodnej.

Promujemy odpowiedzialne zachowania konsumenckie poprzez zwiększenie wpływu konsumentów na jakość produktów oraz politykę globalnych korporacji.

Wspieramy zrównoważony rozwój krajów Globalnego Południa oraz społeczeństwo obywatelskie w Europie Wschodniej.

Aktywnie działamy dla Natury, Człowieka i Rozwoju.

Główne programy Polskiej Zielonej Sieci to:

Kampania Kupuj odpowiedzialnie! www.ekonsument.pl

Akcja dla Globalnego Południa www.globalnepoludnie.pl

Program Dla klimatu www.dlaklimatu.pl

Fundusze dla zrównoważonego rozwoju www.ekoprojekty.pl

Zielone partnerstwo w Europie Wschodniej www.zielonasiec.pl

Wiele z naszych działań opiera się na aktywności organizacji regionalnych, które wspierają inicjatywy obywatelskie na rzecz ochrony środowiska. Współpracujemy również z organizacjami krajowymi i międzynarodowymi.

Organizacje członkowskie PZS:

- Federacja Zielonych „Gaja” / Szczecin
- Fundacja Biblioteka Ekologiczna / Poznań
- Fundacja Ekorozwoju / Wrocław
- Ośrodek Działań Ekologicznych „Źródła” / Łódź
- Społeczny Instytut Ekologiczny / Warszawa
- Stowarzyszenie „Ekoskop” / Rzeszów
- Stowarzyszenie Ekologiczno-Kulturalne Klub Gaja / Bielsko-Biała/Wilkowice
- Stowarzyszenie na rzecz Ekorozwoju „Agro-Group” / Białystok
- Stowarzyszenie Eko-Inicjatywa/ Kwidzyn
- Stowarzyszenie „Tilia”/ Toruń
- Towarzystwo dla Natury i Człowieka / Lublin

Polska Zielona Sieć jest członkiem międzynarodowych sieci NGOs:

CEE Bankwatch Network, SFTEAM, Clean Clothes Campaign.

jak również krajowych sieci organizacji pozarządowych:

OFOP, Grupy Zagranica, Koalicji Sprawiedliwego Handlu, Koalicji Klimatycznej, Koalicji Polskich POE na rzecz Funduszy UE oraz Koalicji Clean Clothes Polska.

Więcej informacji na: www.zielonasiec.pl

ul. Sławkowska 12, 31-014 Kraków
tel./fax: +48 12 431 28 08
e-mail: info@zielonasiec.pl